

nem benneteket. Aki megúsza, az a börtönévei után egyenesen nyugatra szaladt. Nekem ez sohasem jutott eszembe... Itthon másokkal egyenrangú állampolgár nem lehettem soha. Megtűrt voltam, az vagyok ma is."

Simonffy András könyvét nem kritikusi megfontoltsággal, hanem az igazság megérzett hevületét tisztelve, egy tanulságokat bőven kínáló kor tanulságainak megismerésére ösztönözve, szívesen ajánlom leginkább a fiatalabb olvasóknak. S természetesen az öregebbeknek is. Bizonyára tartós lesz a könyv elolvasása közben megszerzett élményük. (*Magvető.*)

MOCSÁR GÁBOR

Küzdelem a boldog Magyarországért

FÖLDET, KÖZTÁRSASÁGOT, ÁLLAMI ISKOLÁT!
VITÁK A MAGYAR PARLAMENTBEN 1944—1948

Magyarország történelme — 1944 végétől 1948 közepéig terjedő — rendkívül jelentős időszakának bibliográfiájában kevés olyan könyvet találunk, amely egyszerre szakkönyv (forrás) és érdekfeszítő olvasmány. A II. világháborút követő évek történelmének ismert kutatója, *Balogh Sándor — Izsák Lajos* közreműködésével, eddig nehezen hozzáférhető dokumentumokat tett közzé. A Balogh Sándor válogatásában és szerkesztésében megjelent *Földet, köztársaságot, állami iskolát! Viták a magyar parlamentben 1944—1948* címet viselő dokumentumkötet történelmünk egyik sorsdöntő időszakában keletkezett parlamenti jegyzőkönyvekbe enged bepillantást. A kötetben az Ideiglenes Nemzetgyűlés szövegének elfogadásáról; a földosztásról; a Nemzetgyűlésben a köztársasági államforma bevezetéséről szóló törvényjavaslat; az iskolák államosítása körüli viták eredeti dokumentumait olvashatjuk. A múlt megítéléséről, a demokrácia és a jövő, az új világ értelmezéséről, a különböző pártok (egyének) elképzeléseiről, politikai éleslátásról és a realitások iránti érzéketlenségről tájékozódhatunk.

1944 végétől az országnak a német megszállóktól és a nyilasoktól megtisztított területein új — ám küzdelmekből, konfliktusokból nem mentes — időszak kezdődött. Új erők, új vágyakkal, nemes elképzelésekkel léptek a történelem színpadára. A magyar demokrácia bölcsőjénél pártok, politikai csoportok, régi és új keletű politikusok bábáskodtak. A demokrácia megteremtése, kiteljesítése, de különösképpen a „hogyan s kivel tovább?” kérdésekben a nemzeti egység „épületében” a kezdet kezdetén repedések keletkeztek. Az 1848 óta először tapasztalt széles nemzeti egységben kezdettől fogva a széthúzó és visszahúzó erők is szerepet kaptak. Mindez érthető, hiszen évszázadok óta megoldatlan problémákban kellett dönteni. Állást kellett foglalni, régi-régi mulasztásokat kellett pótoni. Az Ideiglenes Nemzetgyűlésben fundamentális kérdések merültek fel: királyság — köztársaság? egyházi iskoláztatás — egységes állami iskoláztatás?, a földosztás mértéke és jellege, végső soron a *polgári demokrácia* vagy *népi demokrácia* tekintetében kellett dönteni, állást foglalni. Irányt kellett szabni a fejlődésnek. Az ország jövőjének, egy igazságosabb társadalomhoz vezető útnak a megítélésében, a demokratikus átalakulás, az új politikai, gazdasági szerkezet megteremtése mély nézeteltéréseket, olykor látványos, parázs vitákat eredményezett. Célok, nézetek, szándékok ütköztek, nem egyszer nagyon is „direkt” törekvések figyelhetők meg. Mivel sorskérdésekben döntöttek, a parlamenti vitákban az egységes véleményekben, az együtt szavazók táborában is fellelhetők a különbözőségek. Az ideiglenes szövetségesek, a kommunisták mellé időlegesen, taktikai okok-

ból odaállók lelkiismereti és politikai indítékaiban, a demokrácia értelmezésében igen nagy eltérések mutatkoztak. Az ország, a nép előtt álló nagy kérdések, a háborús sebek begyógyítása egységet, közös akaratot követelt. Az idő múlásával a szövetségesek egy részéből versenytárs, vagy „ellenség”, akadályozó tényező lett. Az azonban bizonyos, hogy a háború okozta politikai, gazdasági, szociális krízis miatt a parlamentben a *demokrácia*, a *boldogabb, igazságosabb* jövő utáni vágy egységes volt.

Jóval több mint retorikai jelentősége volt annak, hogy az Ideiglenes Nemzetgyűlésben a kommunista Gerő Ernő és Rajk László, a kisgazdapárti Balogh István és Parragi György, a szociáldemokrata Kéthly Anna és Szeder Ferenc, a demokrata néppárti Eckhardt Sándor, továbbá Miklós Béla — volt horthysta — vezérezredes egyaránt *boldog Magyarországot* óhajtottak. (A *boldog, boldogabb jövő*, a *boldog Magyarország több mint harmincszor* olvasható a parlamenti jegyzőkönyvekben.) Am a „*boldog Magyarország*”, a demokrácia tartalmi, formai értelmezésében, a reakció elleni harc és a néphatalom megítélésében — a kor viszonyainak megfelelően, a *régi és az új érdekek* szerint — megoszlottak a vélemények.

*

Az Ideiglenes Kormány 1945. március 15-én megjelent 600/1945. számú rendeletével és annak végrehajtásával a magyar parasztság vezéredes „pere” dőlt el. A *nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földműves nép földhözjuttatásáról szóló kormányrendelet* tárgyalására 1945. szeptember 11-én került sor. A földosztással az Ideiglenes Nemzetgyűlésben képviselt pártok *általában* egyetértettek. A földosztást politikai kérdésnek tekintették. A „mérték” és a „gyorsaság” tekintetében azonban számos képviselő hallatta hangját. Volt olyan képviselő, aki a földosztás „elsiettsége” miatt emelt szót.

A földosztás jelentőségéről a kommunista Donáth Ferenc megállapította: „Európa legdemokratikusabb földbirtokviszonyait teremtettük meg... megszilárdítottuk a nemzeti egységet, mely erőssé teszi a magyar demokráciát.” Szobek András találoán fogalmazott: „Ez a földreform jelentőségében fölé egy agrárforradalommal.” A szociáldemokrata Szeder Ferenc alapos, körültekintő parlamenti beszédében szép szavakkal emlékezett meg a földosztásról. „A nagy mű végrehajtatott. Gyönyörű szép munka volt, bravúros cselekedet volt.” A kisgazdapárti Bencze Imre arról beszélt, hogy a földreformot akkor fejezik be eredményesen, ha a földhözjuttatottakat gazdaságilag megsegítik s megteremtik a belterjes mezőgazdasági termeléshez szükséges feltételeket. A nemzeti parasztpárti Kovács Imre szerint a „... földreformmal a politikai hatalom is átszállt a népre... a parasztság számára tulajdonképpen a földreformmal nyílt meg az út a demokráciába, ... a földreformmal szabadult fel teljesen és kapcsolódott bele a politikai életbe”.

A magyar mezőgazdaság jövője, a szövetkezeti gondolat is számos képviselőt foglalkoztatott. Kovács Imre óvatossá formában azt javasolta, hogy a magyar mezőgazdaságot is újjá kell építeni, s „... cselekvőleg bele kell szólni a termelésbe és az állattenyésztésbe...” Új, a parasztságnak kedvező, termelést serkentő hitelpolitikát sürgetett. A földreform megvédését — pártja részéről — alapvető politikai célkitűzésnek, erőpróbának minősítette. Szeder Ferenc szerint az új, kedvező helyzetben „... le kell raknunk a szövetkezetek alapjait, amelyek fenntartják egyrészt a magántulajdont és biztosítják... az egyéni kezdeményezést...” Az egyetértő vélemények mellett „a részleteket illetően” bíráló hangok is elhangzottak. A polgári demokratapárti Füzéressy István a „*másik oldal*”, a klérus, az „ezerholdasok” sérelmeit tolmácsolta. A földosztás elsiettsége, a földterület elaprózódása, a parcellázás során elkövetett „igazságtalanságok” miatt emelt szót. A szövetkezetekkel kapcsolatban megállapította, hogy az „idegen” a magyar parasztságtól, „... a szövetkezeti termelés következtében a magyar parasztból rabszolga lesz...” A mezőgazdaság jövőjét a 100—500 holdas „életképes” középbirtokok meghagyásában, létesítésében vélte felfedezni.

Az *államformáról* szóló törvényjavaslat tárgyalására az 1945-ös őszi választáso-

kon győztes kisgazdapárt fénykorában, 1946 elején került sor. A vitában minden párt ismertette álláspontját. Többnyire okos érvelések, szenvedélyes — retorikailag kifogástalan — beszédek hangzottak el.

A törvényjavaslatot előterjesztő — az államformák történeti típusait taglaló — kisgazdapárti Sulyok Dezső előadói beszédében többek között arra a véleményre jutott, hogy vissza kell térni „...a demokráciához, el kell jutni oda, ahol Athén évezredekkel ezelőtt állott, vissza kell térni az emberi szabadságesszmény visszaállításához és szolgálatához”. Rajk László a köztársasági államforma bevezetését indokló beszédében hangsúlyozta, hogy Magyarország utóbbi 400 évében „...a királyság intézménye az idegen elnyomás eszközévé vált” — megszüntetése ezért is indokolt. Rajk kitért arra is, hogy a köztársaság kikiáltása önmagában kevés. Alapvető társadalmi változásokra van szükség ahhoz, hogy „...a köztársaság ne a nagytőke, a nagybirtok, a magas klérus köztársasága legyen, hanem a nép védelmezője, a munkásság, parasztság és haladó értelmiség köztársasága... és világosan látnunk kell azt is, hogy mi lesz a magyar köztársaságból... ugródeszka-e a politikai és gazdasági reakció számára, vagy pedig fegyver a nép kezében a reakció megsemmisítésére”. Rajk László a reakció elleni harcban, a demokratikus vívmányok védelmében *nemzeti egységet, együttes cselekvést, összefogást* sürgetett.

Az államformáról folytatott vita legnagyobb hatású szónoka a szociáldemokrata Kéthly Anna volt. Egyetértett Rajk Lászlóval — többek között abban is, hogy maga a törvényjavaslat is „...a nemzeti összefogásnak és közmegegyezésnek az eredménye... a köztársasági államforma nemcsak a modern államformát jelenti, hanem egyúttal szimbóluma is a változásnak (...) egyik leghatalmasabb és legélesebb tiltakozás a restauráció bármiféle kísérlete ellen”. A demokrácia kiszélesítését, megvédését a jövő, a boldog és békés, demokratikus Magyarország zálogának tekintette. „Tiszta közéletet és szociális államot fogunk teremteni... a néptől kapott felhatalmazás alapján a néppel a népért...”

A Demokrata Néppártot képviselő Eckhardt Sándor — bár személy szerint egyetértett a köztársasággal — a parlamentet illetéktelennek találta a végső döntés meghozatalára, népszavazást követelt. A parlament előtt álló főbb kérdésekben — nem minden politikai él nélkül — Szentiványi Sándor is népszavazást sürgetett. Beszédének jelentős részével nem lehet egyetérteni, ám abban igaza volt, hogy nem szabad megismétlődni a Horthy-rendszer ama gyakorlatának, amikor kiéptettek „...egy tekintélyi elvet, amely a magyarság minden polgárától azt várta, hogy fejbőlintő-jánusként helyesljen minden javaslatot, amely felülről jön”. Véleménye szerint így az lett az eredmény, hogy „...amikor eljöttek a történelmi megpróbáltatás idői, a nemzetben nem volt elég politikai érzék... nem volt bátorság és főképpen nem volt elég politikai tájékozottság arra, hogy tudta volna, mit kell a veszély óráiban tennie”.

Parragi György kisgazdapárti képviselő szerint olyan köztársaságra van szükség, ahol az emberi jogokat nem kirakatí, konjunkturális tárgyként kezelik, ahol véget vetnek a kiskirálykodásoknak, a politikai, gazdasági hatalommal való visszaélésnek, ahol „...nem lehet büntetlenül vétetni a személyes szabadság, sem a szellemi szabadság ellen”. Az ugyancsak kisgazdapárti Erőss János az államforma kérdésében kialakult vitához kapcsolódva nyilvánvalóan aktuális gondolatokat fogalmazott meg: „... azt szeretnénk és akarjuk elérni, hogy végre jusson oda a magyar élet, hogy a nagy székekben ne kis emberek, hanem kis székekben nagy emberek ülhessenek a mi népünk soraiból”. A pártunkívüli képviselőként szereplő, leplezetlen reakciós nézeteket hangoztató Slachta Margit volt az egyetlen, aki „hosszú mesét volt képes... végigmondani a királyságról”. A királyság erkölcsi előnyeit, „néppártoló” voltát taglaló beszéde természetesen általános elégedetlenséget váltott ki.

Az *iskolák államosításáról* szóló törvényjavaslatot 1948. június 16-án a szociáldemokrata párt és a kommunista párt egyesülési kongresszusa utáni napokban tárgyalták. Az ország belső helyzete, belpolitikai szerkezete 1945—1946-hoz képest alapvetően megváltozott. Az 1947-es választások után a kommunista párt az ország vezető pártja lett. A két munkáspárt egyesülése után pedig minőségileg is új kor-

szak vette kezdetét. A társadalmi változások szükségessé tették az iskolák államosítását is, a tankönyvek, az iskolai szellem, az iskolai szerkezet megváltoztatását. Bog-nár József előadói beszédében azt hangsúlyozta, hogy olyan intézkedésekre van szükség „... amelyek visszatükrözik azt a változást, amely a magyar nép életében végbement...”

A kisebbségi vélemény előadójaként Barankovics István szólalt fel. Az egyházi iskolai oktatást védelmezve az oktatás állami monopóliumának megteremtése, a keresztény világnézet „kiküszöbölése” ellen emelt szót. Az imponálóan felkészült Kato-na Jenő a Magyar Dolgozók Pártja részéről a lényegét érintette: „... aki az ifjú-ság, azé a jövő... a magyar demokrácia nem mondhat le a maga jövőjéről...” Bóka László még pontosabban fogalmazott: „Ennek a törvényjavaslatnak az a célja, hogy kiüsse a reakció kezéből az egyik legerősebb fegyverét... hogy betetőzze a dolgozó magyar nép gazdasági, politikai, társadalmi felemelkedésének hatalmas művét.”

*

„A szövegek eredeti formában való közlésével az volt a célunk — írta a kötet bevezetőjében *Balogh Sándor* —, hogy az olvasó ne csak a magyar parlamentarizmus talán legértékesebb polgári demokratikus jellegű hagyományaival ismerkedhessen meg, hanem a koalíciós időszak parlamentjének levegőjével, atmoszférájával is s ezzel egyidejűleg remélhetőleg érdekes, izgalmas olvasmányhoz is jusson.” Új remé-nyekkel, ám nem kevés veszéllyel terhes korszakot, különböző elképzeléseket, vágya-kat, törekvéseket; a demokrácia születésének bonyolult körülményeit; az osztályharc egyik fontos színterét ismerhettük meg. (*Gondolat.*)

LAGZI ISTVÁN

Egy szegény pórfiú

Kováts István szegedi építőmester éppen 99 évvel ezelőtt tette le azt a tollat, amellyel gyerekei okulására leírta élete folyását.

Az örökösök jóvoltából a gondosan bekötött önéletrajz közel száz éven át várta sorsát a Somogyi-könyvtárban. Nem mozdulatlanul, ismeretlenül. A történészek, írók, más tudományú kutatók ismerték, mint bőven zuborgó forráshelyet, és éltek vele, hivatkoztak rá.

Az idei könyvhétre megjelent nyomtatásban, amit a Magvető Kiadó vállalt, közelebről a Szegedről elszármazott Ördögh Szilveszter szerkesztő, szülőföld iránti szeretetből dajkált.

A kézirat nyomdai úton való megjelenéséért Bálint Sándor mérhetetlenül sokat tett, és az ő tudósi gondjai között készülődött a fésülésre váró szöveg a sokezres példányban való megjelenésre.

Am a hirtelen halál kiütötte a professzor kezéből a munkát, s annak hiánya biz' kicsit, talán inkább csak a vájtfulűeknek, észrevevődik.

De még így is óriási fegyvertény az önéletírás (*Egy szegény pórfiú önéletrajza*) világrarévészelése, mert írója egyetemes emberi vonzalmakkal vigyázza kora minden rezzenetét, abban megérezve az áramlatokat, nagy, magát nem sajnáló fáradalmak-kal forgolódik, a mindent megismerni akaró törekvéseivel, szakmát tanuló ambíciók-kal és a szülőföld iránti szomjas vágyakozásával.

Írói erényeknek sem alávaló ábrázolási készséggel, friss nyelvi erővel, máig ható eleven árammal, tanulságokkal teli az emlékezés.

Ki ő?